

Xalça muzeyi- mədəni turizmin yeni ünvanı

Son illər çox sürətlə dəyişən paytaxtımızda aparılan genişmiqyaslı quruculuq və abadiq işləri, gerçəkləşdirilən möhtəşəm layihələr Bakını daha da gözəlləşdirib. Vahid ansambl kimi görünən təkrarolunmaz sənət inciləri ölkəmizə səfər edən əcnəbiləri heyran etməklə yanaşı, həm də çağdaş Azərbaycanın öz tarixi keçmişinə bağlılığını, bugünkü gücünü, iqtisadi qüdrətini göstərir.

Əlbəttə, bu sırada özünün nadir memarlıq üslubu ilə seçilən, istər daxili tərtibatı, istərsə də xarici görünüşü ilə biza əfsanə və nağıllar aləmini xatırladan, qapılarını bu yaxınlarda fərqli tərtibatda tamaşaçıların üzünə açan Xalça Muzeyinin yeni binasının adı xüsusi fərqlə çəkməliyə.

Yeni görkəm və məzmununda Avropa və Şərq memarlıq üslubunu birləşdirən muzey ocaqlarımızdan miras qalmış, qorunub, asrlar boyu biza şöhrət gətirmiş xalçalarımızın qorunması və bu zəngin mədəni irsimizin dünyaya çatdırılmasında əvəzsiz rol oynayır.

Bu yaxınlarda ölkəmizin əli mükəfatı – “Şöhrət” ordeninə layiq görülmüş Lətif Karimov adına Azərbaycan Xalça Muzeyinin direktoru, sənətsünaslıq doktoru Rəyza Tağıyeva ilə muzeyin bugünkü qayğılarından danışdıq.

– Yeni xalça muzeyinin təməli Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və YUNESKO-nun birgə layihəsi əsasında 2008-ci ilin mayında Danışqanarı Milli Parkda qoyulub. Layihə hazırlanarkən Avstriyalı memar Frans Yants tərəfindən milli memarlıq ənənələrinə xüsusi üstünlük verilib. Binaının ümumi sahəsi 18446 kvadrat metr, uzunluğu 121,25, eni 22,3, hündürlüyü isə 18,5 metrdir.

Muzeyin birinci mərtəbəsində sənətin və kitabın, sənətin və kitabın, sənətin və kitabın göstərir. İkinci mərtəbədə xalçaçılığın yaranması, tarixi inkişaf yolunu əks etdirən şəbələr, toxusuz xalçalar, xalça məmulatları, xalçamızın adət-ənənələri təsvir olunan kiçiklər qurulub. Burada qonaqlar üçün kitabxana, müəhazirə zali da fəaliyyət göstərir.

Üçüncü mərtəbədə Azərbaycanın bütün xalçaçılıq məktəblərinə aid toxulu xalçalar, bədii tikmələr, milli geyimlər, zərgərlik nümunələri nümayiş olunur. Burada bütün mərtəbələrdə quraşdırılan monitorlarda “Azərbaycan xalçaları dünya muzeylərində” və “Azərbaycan xalçaları orta əsrlərdə Avropa rəssamlarının əsərlərində” adlı slayd-şou göstərilir.

Xalça “Əjdahəli”.
Qarabağ, Azərbaycan. XVII əsr.

Xalça “Xile-Əfşan”. Bakı, Azərbaycan. XVIII əsr.

Xalça “Səlyan xiləsi”. Şirvan, Azərbaycan. XIX əsr.

Xalça bizim milli sərvətimizdir. Azərbaycanı xalçasız, xalçanı isə Azərbaycanı təsvir etmək mümkün deyil...

İlham Əliyev

Dördüncü martabədə isə Latif Karimovun yaradıcılığını əks etdirən sərqi, müasir xalça sənəti, qədim texnologiyaya əsasında toxunan "Dastarkan" süfrəsi, muzeyin Şuşa filialının sənət nümunələri və s. nümayiş etdirilir.

Binanın zirzəmisində ən müasir avadanlıqla təchiz olunmuş arxiv, anbar, laboratoriya, bərpa və konservasiya şöbələri mövcuddur. Açıq havada heykəllərin və xalçaların nümayişi üçün sahə də nəzərdə tutulub.

Muzeylərin də insanlar və ölkələr kimi keçmiş, bu günü və sabahı olur. Dünyada ilk ixtisaslaşmış xalça muzeyinin 1967-ci ildə məhz Azərbaycanca yaradılması hər birimizdə qürur hissi oyadır. Məqsəd xalqımızın milli sərəti olan xalça sənətini, onun bu qədim ənənəsinə qoruyub yaşatmaq, təbliğ və nümayiş etdirmək, gələcərimizi milli özünüdərkə, özünəqaydışa yönəltmək, ənənəvi incəsənət mədədi sayılan muzeyi geniş kiçiklər üçün estetik zövqlərin formalaşdığı bir məkana çevirməkdir.

Muzeyin «Xovlu xalçalar», «Xovsus xalçalar», «Xalça məmulatları», «Bədii metal», «Çini, şüşə, ağac, kağız», «Pəraq, tikmə, geyim» kolleksiyalarında ümumilikdə 15.000-ə qədər nadir sənət əsəri, qiymətli, unikal xalçalar mühafizə olunur.

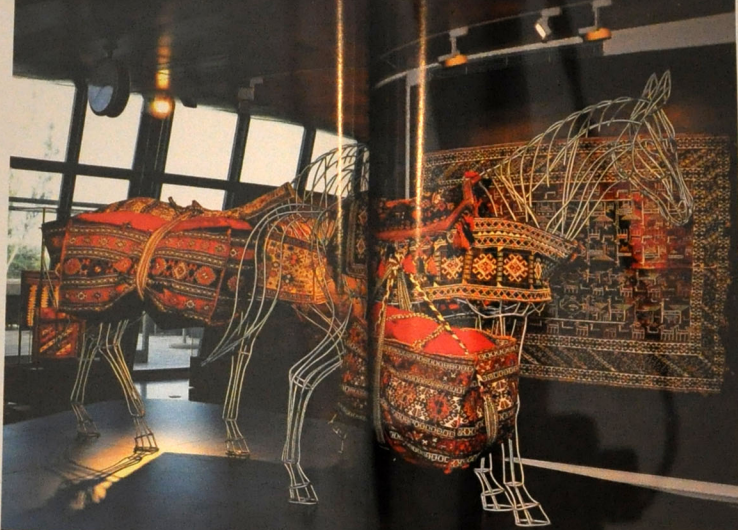
Mədəni dəyərlərin geniş təbliğində, ölkənin mədəniyyəti və incəsənəti haqqında gənc nəsildə dolğun, əhatəli fikrin formalaşmasında muzeyin mühüm əhəmiyyəti vardır. Təbii ki, respublikaya gələn turistlərin ölkəmizdə xalçaçılıq və onun inkişaf mərhələləri barədə məlumatlandırılmasında da muzeyin xidməti əvəzsizdir.

Elmi statusda malik Xalça Muzeyi beynəlxalq miqyasda məşhur elmi-tədqiqat mərkəzinə çevrilib. Muzeyin bazasında beynəlxalq çərçivədə YUNESKO-nun, ICOC-un (Şərqi Xalçaları Üzrə Beynəlxalq Konfrans) xətti ilə Azərbaycan xalçasının tanınması ilə bağlı 1983-cü, 1988-ci və 2003-cü illərdə Bakıda, 2007-ci ildə isə YUNESKO-nun Parisdəki Mənzil Qoragahında xalça simpoziumları keçirilib.

Burada müxtəlif elm sahələri (tarix, kulturologiya, fəlsəfə, sənətsüənəşliq, və s.) üzrə Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas notisələrini dərc olunanmsa tövsiyə edilən elmi nəşrlərin siyahısına daxil olan «Təsviri və dekorativ-tətbiqi sənət məsələləri» toplusu nəşr edilir.

Muzeyin yeni binasında Azərbaycanda ilk dəfə yaradılan Uşaq Muzeyində xalça və dekorativ tətbiqi sənətə marağ üzrə yenilən ideyaların səmərəliliyi, zövqün və estetik təbiiyinin inkişafı ilə əlaqədar müxtəlif yaş qruplarına aid olan uşaqların intellektual bacarıqların artırmaq məqsədilə interaktiv və əynələni proqramlar təşkil edilir.

Azərbaycan Xalça Muzeyi xalçaçılıq sənəti üzrə bərpa və konservasiya mərkəzi kimi də fəaliyyət göstərir. Bununla əlaqədar 2000-ci ildə Londonda Britaniya Muzeyinin Konservasiya Markazı, 2007-ci ildə Vaşinqtondakı Tekstil Muzeyi

“ “ Muzeyin ən qədim xalçaları ABŞ-in Şərqi xalçası və tekstili üzrə Çıkaqo cəmiyyətinin üzvü, mərhum Qrover Şiltson kolleksiyasından olan Qarabağın XVII əsr «Əjdahalı» xalçası və Bakının XVIII əsr «Xile-Əfşan» xalçasıdır.

və Nyu-Yorkdakı Metropoliten Muzeyi, 2008-ci ildə Florensiya muzeyləri və 2010-cu ildə Fransadakı Luvr Muzeyi ilə birgə araşdırmalarda əməkdaşlıq edib.

Xaricdə olan Azərbaycan xalçalarının vətənə qaytarılması ilə əlaqədar aparılan mühüm işlər notisəsində Amerikada xərsi kolleksiyasnda saxlanılan iki ədəd Azərbaycan xalçası muzeyə bağışlanıb: «Əjdahalı» (XVII əsr. Qarabağ) və «Salyan Xiləsi» (XIX əsr. Şirvan).

İtaliyanın Florensiya şəhərində xalça mütəxəssisi Alberto

Boralevinin «Qədim xalçalar və tekstil» adlı məşhur qalereyasından «Damğalı» (XIX əsr. Qazax) və «Zeyxur» (XIX əsrin sonu. Quba) xalçaları gəri alınıb.

«Xalça bayramı» münasibətilə muzeyə «Qobustan xalçası» (Şirvan məktəbi) hədiyyə edilib.

Azərbaycan mədəni irsinin uzaq və yaxın xaricdə təbliğ edilməsi məqsədilə muzey mütəmadi olaraq sərqi mübadiləsi həyata keçirir, analoji iş apararaq xarici mütəxəssislərlə münasibət qurur, muzeylərlə və digər təşkilatlarla əlaqələrin inkişaf

etdirir. Belə ki, 2006-2007-ci illərdə tekstil kolleksiyalarının idarə olunması üzrə elektron sərqi kitabının yaradılmasında Tekstil Muzeyi (ABŞ) ilə əməkdaşlıq edilib. 2008-ci ildən Almaniya Xalça Universitetləri Birliyinin Beynəlxalq Əməkdaşlıq İnstitutu ilə birlikdə «Sxunt, toz və köhnəlikdən uzaq muzeylər mədəniyyətlərarası dialoq üçün həmişəlik təhsil məkanı kimi (A-MUSE-ALL)», 2010-cu ildən YUNESKO-nun Moskva Bürosu ilə birlikdə «Azərbaycan xalçaçılıq sənətinin inkişafı üzrə muzey təhsili proqramları» layihələri həyata keçirilib. Sonuncu layihə çərçivəsində elektron metodiki göstəriş tərtib edilib.

Muzey 1993-cü ildən Beynəlxalq Muzeylər Şurasının (ICOM) və onun Menejment (INTERCOM), Etnoqrafiya (ICME), Tətbiqi sənət (ICFA), Marketing və İctimaiyyətlə Əlaqələr (MPR), Audiovizual və Yeni Texnologiyalar (AVI-COM), Konservasiya (ICOMCC), Təbii Tarixi Muzeylər (NAT-HIST) beynəlxalq komitələrindən, 2011-ci ildən Şərqi Xalçalar üzrə Beynəlxalq İncəsənət Fondunun və Bəladıyev İdarələri üçün Qeyri-Dövlət Təhsil Proqramının (NEMO) üzvüdür.

2010-cu ildə xalça sənəti YUNESKO-nun Başarıyaatın Qeyri-Maddi Mədəni İrsinin Reprezentativ Siyahısına daxil edilib.

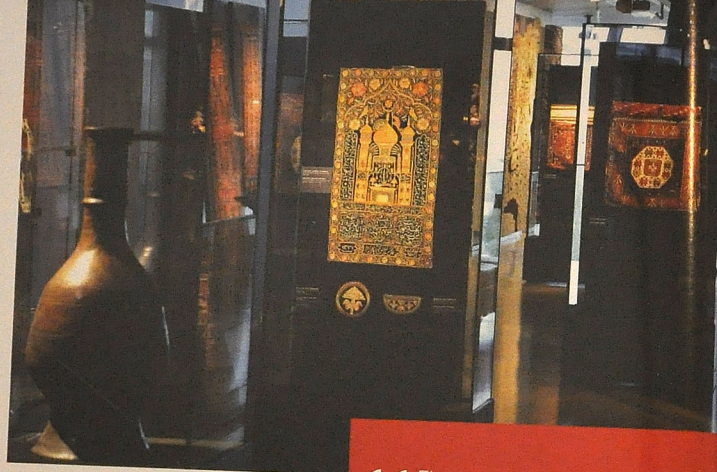
Muzey beynəlxalq miqyasda nüfuzlu elmi-tədqiqat mərkəzi kimi tanınmış üçün elmi araşdırmalar və əsaslandırılmış sübutlarla xarici ölkələrdə olan muzeylərdəki Azərbaycan xalçalarına daqiq, düzgün atribusiyalar veriləmsə, sərqiirlərin təşkil və kataloqların çap edilməsinə nail olub.

Ukraynada «XVIII-XX əsr Azərbaycan xalçaları», Çexiyada «Odlar yurdu Azərbaycan», Gürcüstanda «Azərbaycan xalçaları Gürcüstan milli muzeyində» adlı sərqiirlər, kataloqların, Çexiyada, Misirdə, Macarıstanda «Azərbaycan xalçası» kitablarının nəşri də bu əhəmiyyətli məqsədə xidmət edir.

Xalçalarımız dünyanın bir çox aparıcı dövlətlərindən ən məşhur muzey və sərqi salonlarında nümayiş etdirilir (Fransa, Avstriya, İsveç, Hindistan, Yaponiya, İsrail, Böyük Britaniya, Kuba, İran, Türkiyə, ABŞ, İtaliya və s.), Azərbaycan xalçalarının ibarət xüsusi sərqiirlər təşkil olunur.

Ekspozisiyamızda Azərbaycan xalça məktəblərindən müxtəlifliyini, zənginliyini özündə əks etdirən Quba, Bakı, Şirvan, Gonca, Qazax, Qarabağ və Təbriz xalça nümunələri öz ənənəvi cəhətləri ilə göz oxşayır. Dekorativ sənət, bədii tikmə və milli geyimlərimiz dünyanın hər yerindən gələn səyrlərdə ölkəmizin mədəniyyəti haqqında bitkin anlayış yaradır. Muzeyin ekspozisiyasında 700-ə yaxın eksponat nümayiş olunur. Bu eksponatlar muzeyin fondlarında olan nadir və unikal əşyaların yalnız bir qismidir.

Muzeyin ekspozisiyasında xalçaların yaranma texnologiyası, xalça toxumaq üçün istifadə edilən alətlər və Azərbaycan xalçasının keçdiyi dövrləri əks etdirən nümunələr sərqiirlənir.

Xalça sənətidə istifadə edilən motivlərin ən qədim qədim tarixə malik olduğu muzeydəki tunc dövrünə aid (e.ə. IV-VI minillik) arxeoloji materiallardan, XII əsr eksponatlarının üzərindəki motivlərdən aydın görünür.

«Bədi metal», «Çini, süs, nığac, kağız», «Parça, tikmə, geyim» kolleksiyalarındakı eksponatlarda xalça üzərində istifadə olunan motivlərə rast gəlinir.

Muzeyin ən qədim xalçaları ABŞ-in Şərqi xalçası və tekstili üzrə Çikaqo cəmiyyətinin üzvü, mərhum Qrover Şiltsin kolleksiyasından olan Qarabağın XVII əsr «Əjdəhali» xalçası və Bakımın XVIII əsr «Xila-Ofsan» xalçasıdır.

Muzey xalçaçılarının sosial statusunun yüksəldilməsi, peşə hüquqlarının müdafiəsi sahəsində geniş işlər görür, unudulmuş olan ənənəvi xalça texnologiyaları ilə əlaqədar gənc xalçaçılara ustad dərsləri, sənətkarların görüşlərini keçirir. Burada ixtisaslı kadrlar hazırlanır, ali məktəb tələbələrini nəzəri bilikləri möhkəmləndirilir, praktiki bacarıqlar mənimsədir.

Muzey Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Əsasnaməsində «Elmi dərəcələrin və elmi adların verilməsi qaydaları haqqında» bəndinə uyğun olaraq müvafiq elmi sahələrinin inkişafında görkəmli yer tutduğu üçün dissertasiyalar üzrə aparıcı təşkilat təyin edilmişdir. Burada sənətsənəşməsi üçün fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinə almaq üçün təqdim edilən dissertasiya işlərinin müzakirəsi aparılır yüksək ixtisaslı, peşəkar elmi xadimlərdən ibarət Elmi Şura fəaliyyət göstərir.

«**Ekspozisiyamızda Azərbaycan xalça məktəblərinin müxtəlifliyini, zənginliyini özündə əks etdirən Quba, Bakı, Şirvan, Gəncə, Qazax, Qarabağ və Təbriz xalça nümunələri öz ənənəvi xüsusiyyətləri ilə göz oxşayır.**»

Muzey əşyalarının bərpası və konservasiyası üzrə əməkdaşları peşəkarlıqlarının artırılması məqsədilə bir çox beynəlxalq və yerli araşdırmalarda iştirak edir. Bununla yanaşı təcrübə üçün xarici ölkələrdən mütəxəssislər də dəvət olunur. Məsələn, 2008-ci ildə amerikalı mütəxəssis Patrisiya Ever, 2013-cü ildə İngiltərədən Viktoriya və Albert Muzeyinin konservasiya üzrə mütəxəssis Luysa Skveyer öz zəngin biliklərini muzey əməkdaşları ilə bölüşüb. Hazırda Luysa Skveyerin muzey eksponatlarının bərpa işi ilə bağlı tərtib etdiyi təlimatlar əsasında xalçaların və başqa məmulatların bərpa işləri aparılır.

Xalçalar yalnız milli deyil, həm də ümumbəşəri irsin elementidir. Muzey onların qorunmasını istiqamətində iş apararaq xarici mütəxəssislər və müvafiq təşkilatlarla tərəfdaşlığa inkişaf etdirir. Belə muzeylərdən biri də kolleksiyasında Azərbaycan xalçaları saxlanılan Ümumrusiya Xalq və Dekorativ Tətbiqi Sənəti Muzeyidir (ÜXDTSM). Bu muzeylə

əməkdaşlıq biza xarici kolleksiyalarda saxlanılan Azərbaycan xalçalarının qorunmasını prosesi asanlaşdıracaq.

Bununla bərabər Azərbaycan Xalça Muzeyi və ÜXDTSM 2014-cü ilin iyun ayında öz niyyətləri barədə müqavilə imzalamışlar. Müqavilədə elmi-tədqiqat işi, təcrübə mübadiləsi, birgə sənətkarların hazırlanması, muzey fəaliyyəti barədə məlumat və metodiki ədəbiyyatların mübadiləsi üzrə əməkdaşlıq nəzərdə tutulur.

Bu gün Azərbaycanda xalçaçılığın yaşaması, qorunması məqsədilə bir çox işlər görülür. Belə ki, «Azərbaycan xalçası Azərbaycan mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsidir» ideyası əsasında yaradığımız «Azərbaycan Xalçaçıları» İctimai Birliyi xalqımızın milli ənənələrinin, maddi və qeyri-maddi mədəni irsinin yaşadılmasına, inkişafına, tanınmasına, elmi və mədəniyyət xadimlərinin yaradıcılıq potensialının birləşdirilməsinə, istedadlı uşaqların və gənclərin, yaradıcı xalçaçı sülalələrinin dəstəklənməsinə və s. öz töhfəsini verir. Bütün bunlarla yanaşı Birlik dünya muzeylərində olan Azərbaycan xalçalarını tədqiq edir, milli xalçaçılıq sənətinin aktual problemlərini həlli üzrə yeni üsullar axtarır, unudulmuş xalça texnologiyalarını bərpa edir.

Azərbaycan ərazisində dəstəxanların toxunulmasında böyük bir fasilə yaranmışdır. Bunları nəzərə alaraq «Azərbaycan Xalçaçıları» İctimai Birliyi unudulmuş xalça dəstəxanlarını

qədim çeşnlərini yaşatmaq məqsədilə onların toxunması üçün layihə hazırladı. Təklifi müsbət qarşılayan toxucular bu işə böyük həvəslə başlayaraq, biri-birindən gözəl, nəfis dəstəxanlar toxudular. Məqsəd bölgələrdə yaşayan sənətkarları arayış-aşkarlamacaqdır, onların maraqlı sənət nümunələrini cəmiyyətə daha da yaxından tanıtmacaqdır ibarətdir.

Muzey xalçaların bərpa və konservasiyasından əlavə onların unudulmuş material və hazırlanma texnikasını da axtarır. Bunun nəticəsində xalçaların texniki parametrlərini əks etdirən məlumat bazası yaradılır. Bu da öz növbəsində xalçaların köhnə toxunma texnologiyalarının bərpası və dirçəlməsinə kömək edir.

Bu günlər respublikamızın əksər idarə və təşkilatları kimi Azərbaycan Xalça Muzeyində də ölkəmizdə keçiriləcək Birinci Avropa Oyunları ilə bağlı müəyyən hazırlıq işləri görülür. Bununla əlaqədar yaradılacaq Atletlər kəndində muzeyimiz üçün sahə ayrılacaq və burada maddi və mədəni irsimizə, qədim adət-ənənələrimizə əks etdirən sənətlər təşkil olunacaq.

Röya xanım deyir ki, biz bu işə son dərəcə məsuliyyətlə yanaşıırıq. Çünki bu sənətlər Azərbaycan mədəniyyətini dünyada tanımaq baxımından müstəsna əhəmiyyətə malikdir...

Y. HİDAYƏTOĞLU

